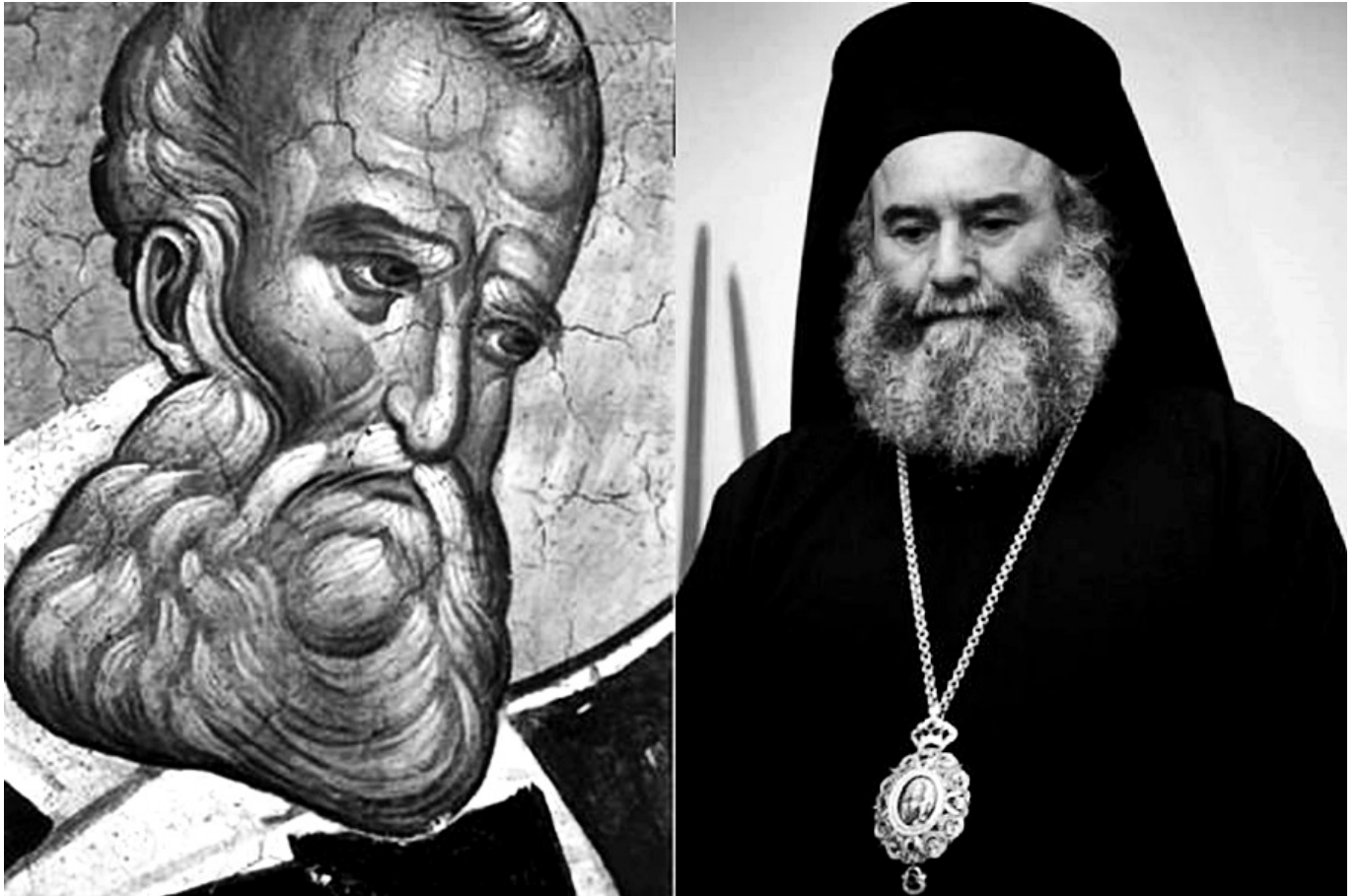

«Θεία λύρα»: Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης

Του Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου Γ΄

Μ' αυτό τό θαυμάσιο ἔγχορδο μουσικό ὄργανο, ἀλλά τό θεϊκό ἐκεῖνο τῆς Χάριτος, παρομοιάζει ὁ ἱερός ὑμνογράφος, τόν μεγάλο Ἱεράρχη τῆς Ἐκκλησίας, τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν θεολόγο. «Θεία λύρα», ἔτσι ἀποκαλεῖται στό Δοξαστικό τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς-μνήμης τοῦ θεωρρήμονος ἁγίου Πατρός.

Τῷ ὄντι, ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος, ὁ ἐπικαλούμενος Ναζιανζηνός, ἔνεκεν τῆς καταγωγῆς του ἀπό τήν Ναζιανζό τῆς Καππαδοκίας, τυγχάνει ἕνας ἀπό τούς ἐπιφανέστερους ἁγίους Ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι γνωστόν ὅτι ὁλόκληρος ὁ τέταρτος αἰῶνας χαρακτηρίστηκε «χρυσοῦς αἰῶνας» τοῦ χριστιανισμοῦ, χάρις στούς μεγάλους Καππαδόκες Ἱεράρχες καί τόν Χρυσόστομο συνάμα, οἱ ὁποῖοι ἐπεστράτευσαν ὅλες τίς δυνάμεις τους, τίς γνώσεις τους καί τήν ἐνάρετη βιοτή τους, προκειμένου νά φανερώσουν στούς ἀνθρώπους τά θεῖα μυστήρια τοῦ Θεοῦ.

Εἰδικότερα, ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «πεπροικισμένος ἐκ φύσεως δι’ ἐκτάκτων πνευματικῶν χαρισμάτων», κατέστη πηγή θεολογίας καί ἐνδιαίτημα ὑψηλῆς θεωρίας, «κηρύττοντας Ἰησοῦν Χριστόν» καί στηλιτεύοντας τήν πλάνη τῶν δυσσεβῶν. Κατ’ ἄριστον τρόπον συνεδύασε «θεωρία» καί «πράξη», δόγμα καί ἥθος, σοφία καί ἐνάρετο βίο. Ἔλαβε δέ τόν ὑψιστο τίτλο τοῦ θεολόγου, μέ τήν οὐσιαστική ἐννοια τοῦ ὅρου, μετά τόν Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ καί ἔτσι παρέμεινε στήν ἱστορία. Ὁ ἴδιος θά πεῖ: «Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτε καί τῆς θεότητος ἄξιος; τὰς ἐντολὰς φύλασσε, διὰ τῶν προσταγμάτων ὁδεύσον· πρᾶξις γάρ ἐπίβασις θεωρίας» (Λόγος Κ’, Περὶ δόγματος, 12). Εἶχε ἀποκτήσει βέβαια σπουδαία μόρφωση τῆς θύραθεν καί τῆς χριστιανικῆς παιδείας, σπουδάζοντας στήν Ναζιανζό, στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, στήν ἄλλη Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, στήν Μεγάλη πόλη τῆς Ἀλεξάνδρειας καί στό «ἰοστεφές ἄστυ», τήν Ἀθήνα. Συνδέθηκε μέ μία ἀληθινή φιλία μέ τόν Μέγα Βασίλειο μέχρι τήν κοίμησή του, ὅπου καί ἐξεφώνησε Ἐπιτάφιο λόγο τήν 1-1-382. Ὁ Γρηγόριος χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος στήν ἄσημη κωμόπολη Σάσιμα, ἐνῶ ἀργότερα ἡ Β’ Οἰκουμενική Σύνοδος, τό 381, τόν ἔφερε ὡς Ἀρχιεπίσκοπο Κων/λεως, τῆς ὁποίας καί προήδρευσε, ἀλλά ὁ θεσπέσιος Ἱεράρχης παρέμεινε γιά λίγο χρονικό διάστημα στόν Ἀρχιεπισκοπικό θρόνο, ἀπ’ ὅπου παραιτήθηκε, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκφώνησε καί τόν περίφημο «Συντακτήριο Λόγο» ἐνώπιον τῶν Ἐπισκόπων.

Ἀπό τά πλεῖστα συγγράμματά του μοναδικοί παραμένουν στήν ὅλη δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἐμπνευσμένοι πέντε θεολογικοί λόγοι του, ἥτοι οἱ: Κατὰ Εὐνομιανῶν, περὶ θεολογίας, περὶ Υἱοῦ, δύο λόγοι καί περὶ Ἀγ. Πνεύματος. Αὐτοί οἱ λόγοι ἐκφωνήθηκαν στήν Κων/πολη καί στό μικρό Ναό τῆς Ἀναστάσεως (ἢ Ἀγίας Ἀναστασίας), μέ τούς ὁποίους κυριολεκτικά στήριξε πνευματικά, κατήχησε καί δίδαξε τούς ὀρθοδόξους πιστούς σέ μία πολύ δύσκολη χρονική περίοδο γιά τήν ὅλη ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι γνωστόν, ὅτι σ’ αὐτούς τούς λόγους του ὁ Γρηγόριος, μέ ἀράμιλλη θεολογική δύναμη, κατανικᾷ τόν αἰρετικό Εὐνόμιο καί διακηρύττει, ὅτι ὁ Υἱός εἶναι «συνάναρχος καί συναίδιος τῷ Πατρί» καί τό Ἅγιον Πνεῦμα «ὁμοούσιον τῷ Πατρί», σέ ἀντίθεση μέ τούς αἰρετικούς πνευματομάχους.

Στό παρόν ἄρθρο μου, ὅμως, θά μείνουμε στό εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἔργων του, πού ὀνομάζονται Ἐπιτάφιοι Λόγοι. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος θεωρεῖται, μάλιστα, ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε στήν ἐκκλησιαστική γραμματεία, τό εἶδος αὐτό τῆς φιλολογίας καί ρητορίας, ἥτοι τούς Ἐπιταφίους Λόγους, βασιζόμενος βέβαια στήν κλασική ρητορική τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καί δὴ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου οἱ Ἐπιτάφιοι Λόγοι ἄρχισαν πρός τιμὴν τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων καί συνεχίστηκαν πρός ἀπόδοσιν ἀτομικῶν τιμῶν. Ἄλλωστε ἀπ’ αὐτούς τούς προχριστιανικούς χρόνους γνωρίζουμε σπουδαίους Ἐπιταφίους Λόγους ἢ ἀποσπάσματα αὐτῶν, ὅπως τοῦ Λυσία, τοῦ

Δημοσθένους, τοῦ Ὑπερείδου, τοῦ Γοργία, τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Μενάνδρου κ.ἄ. καί βέβαια γνώστης αὐτῶν ἦταν ὁ λίαν πεπαιδευμένος ἱεράρχης Γρηγόριος. Ὁ ἴδιος δέν ἀρκέστηκε ὥστόσο στήν ὅλη ρητορική δομή ἐνός Ἐπιταφίου Λόγου, ἀλλά προχώρησε, ὡς χριστιανός ρήτορας, στήν μετάδοση καί ἐνός πνευματικοῦ μηνύματος πρὸς τοὺς ἀκροατές του, ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Σῶζονται οἱ κάτωθι Ἐπιτάφιοι Λόγοι τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου: Εἰς Καισάριον ἐπιτάφιος. Μετά τόν θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Κασαρίου, τέλη τοῦ 368. Εἰς Γοργονίαν ἐπιτάφιος. Μετά τόν θάνατο τῆς ἀδελφῆς του Γοργονίας, τέλη τοῦ 370. Ἐπιτάφιος εἰς τόν πατέρα. Πρόκειται γιά τόν πατέρα του, ἐπίσης ὀνόματι Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἦταν Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ τήν ἀνοιξη τοῦ 374. Καί, εἰς τόν Μ. Βασίλειον Ἐπιτάφιος, ὁ ὁποῖος ἐλέχθη στήν Καισάρεια τήν 1-1-382.

*

Ἀπ' ὅλους αὐτούς, θά μείνουμε σέ ἓνα Ἐπιτάφιο Λόγο, ἐκεῖνον πρὸς τόν ἀδελφόν του, τόν Καισάριο. Κατ' ἀρχήν, βέβαια, ὀφείλουμε νά σημειώσουμε ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Ἀγίου, ὀνόματι Γρηγόριος καί Νόννα, ἦσαν θεοσεβεῖς καί ἀπέκτησαν τρία τέκνα, τήν Γοργονία, τόν Γρηγόριο καί τόν Καισάριο. Καί ἡ μέν Γοργονία ἀνεδείχθη ἀγία γυναίκα τῆς προσευχῆς καί τῶν ἀγαθῶν ἔργων φιланθρωπίας, ὁ δέ Καισάριος σπούδασε στήν Ἀλεξάνδρεια πολλές ἐπιστῆμες, ἀλλά κυρίως ἱατρική καί διετέλεσε ἀνώτερος αὐλικός ὑπάλληλος. Διακρίθηκε γιά τήν ἐντιμότητά του, τό φιλάνθρωπον τῆς προσωπικότητός του, τήν προσφορά του πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, τήν ἀσκητική καί ἀγία βιοτή.

Ἀπ' αὐτόν, λοιπόν, τόν Ἐπιτάφιο Λόγο τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πρὸς τόν κοιμηθέντα μικρότερο ἀδελφόν του, παραθέτουμε μερικές ἐξαιρετικές περικοπές, ἐξόχως διδακτικές. Ὁ λόγος εὐρίσκεται στήν Ἑλληνική Πατρολογία, τ. 35, 756-788 καί σέ ἄλλες ἐκδόσεις, ὅπως καί στήν ΕΠΕ, 48, Θεσ/νίκη 1980, ἀπ' ὅπου μεταφέρουμε καί τήν μετάφραση στή νεοελληνική τοῦ ἀξιόλογου φιλόλογου Ἰγνατίου Σακαλῆ.

*

Κατ' ἀρχήν, στό Προοίμιο, λέγει, ὅτι θά θρηνήσουμε τόν ἀπελθόντα ἀδελφόν του, ἀλλά «οὔτε ἐπαινεσόμεθα πέρα τοῦ μέτρου καὶ πρέποντος». Δέν θά προχωρήσει οὔτε σέ «ἀναλγησία», οὔτε σέ «ἀμετρία». Λέγει δέ, πολύ χαρακτηριστικά, ὅτι «τήν ὀφειλομένην τοῖς ἀλγοῦσι παράκλησιν ἐπιθήσομεν καί μεταθήσομεν τήν λύπην ἀπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ πνευματικὰ καὶ αἰδία». Καί βέβαια, μόνον ἓνας θεόπνευστος καί δεινότατος χριστιανός ρήτωρ, ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος,

θά μπορούσε νά ἐπιτύχει τό δυσκολότατο τοῦτο ἐγχείρημα, ὅταν μάλιστα ὁ νεκρός εἶναι κατὰ σάρκα συγγενής του καί παρόντες εἶναι καί οἱ γονεῖς τοῦ κεκοιμημένου.

Στή συνέχεια πλάθει τό ἐγκώμιον, ἀρχίζοντας ἀπό τούς γονεῖς, ἥτοι τόν πατέρα του Γρηγόριο, τήν μητέρα του Νόννα, μιλῶντας γιά τήν εὐσέβειά τους, παρ' ὅτι γιά πολλά ἄλλα μπορούσε νά τούς ἐπαινέσει. «Πολλῶν καί μεγάλων ὑπαρχόντων εἰς εὐφημίαν, λέγει, ἐν μέγιστον ἀπάντων καί ὥσπερ ἄλλο τι ἐπίσημόν ἐστίν ἡ εὐσέβεια». Οἱ γονεῖς αὐτοί, συνεχίζει, θησαύρισαν στά παιδιά τους, τήν οὐράνια λαμπρότητα, ὡσάν τήν πιό πολύτιμη κληρονομιά, ἥτοι «κλῆρον μέγιστον τοῖς παισὶ τὴν ἐκεῖθεν λαμπρότητα θησαυρίζοντες».

Ἀκολουθῶς ὁμιλεῖ γιά τίς λαμπρές σπουδές τοῦ Kaisáριου στήν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου λέγει: «... Ἐκεῖνος ἐγκατεστάθηκε εἰς τήν πόλιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού ἦταν καί τότε καί τώρα τό ἐργαστήριον κάθε παιδείας. Ποῖον πρῶτον καί ποῖον μέγιστον ἀπό τά προτερήματά του νά ἀναφέρω; Τί νά παραλείψω, ὥστε νά μήν ἀδικήσω ἀπέραντα τόν λόγον μου; Ποῖος ἦταν περισσότερον ἀπό ἐκεῖνον ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δασκάλων του; Ποῖος ἦταν πιό ἀγαπητός εἰς τούς συνομηλίκους του; Ποῖος περισσότερον ἀπό αὐτόν ἀπέφυγε τήν συντροφιά καί τήν συναναστροφὴν τῶν φαύλων; Καί ποῖος ἐπεδίωξε περισσότερον τήν συναναστροφὴν τῶν ἀρίστων καί μάλιστα τῶν πιό εὐπολήπτων καί γνωστῶν ἀπό τούς πατριώτας μας; Καί τοῦτο ἐπειδὴ ἐγνώριζε ὅτι καί οἱ συναναστροφές δέν συντελοῦν ὀλίγον εἰς τήν ἀρετὴν ἢ εἰς τήν κακίαν. Δι' αὐτά ὅλα, ποῖος ἦταν ἄλλος ἀπό αὐτόν πολυτιμότερος διὰ τούς ἄρχοντας; Ποῖος ἦταν γνωστότερος εἰς ὀλόκληρον τήν πόλιν ἀπό αὐτόν διὰ τήν σωφροσύνην καί πιό ἀκουστός διὰ τὰς γνώσεις του, ἂν καί ἐξ αἰτίας τοῦ μεγέθους της περνοῦν ὅλοι ἀπαρατήρητοι μέσα εἰς αὐτήν;».

Ἀναφέρει στή συνέχεια, συγκεκριμένα τίς σπουδές του, στή γεωμετρία, ἀστρονομία, ἀριθμητική καί τήν ἱατρική, τήν ὁποία ἀποκαλεῖ «θαυμασία». Συνεχίζει διηγούμενος τήν ἐξάσκηση τῆς ἱατρικῆς τέχνης στήν Κων/πολη, τήν ὁποία ἐπετέλεσε εἰδικότερα στήν αὐτοκρατορική αὐλή ἐπὶ Κωνσταντίου, ἀλλά συνάμα κάμνει λόγον καί γιά τόν εὐσεβῆ χαρακτῆρα του καί τό φιλάδελφον τοῦ ἥθους του. Λέγει: «φέρε μὴδὲ τοῦτο τῶν Kaisaríου καλῶν παρέλθωμεν, ὃ τοῖς μὲν ἄλλοις ἴσως μικρὸν καὶ οὐδὲ μνήμης ἄξιον, ἐμοὶ δὲ καὶ τότε καὶ νῦν μέγιστον ἔδοξεν εἶπερ τῶν ἐπαινετῶν ἢ φιλαδελφία καὶ οὐ παύσομαι τιθεὶς ἐν πρώτοις».

Ὅπως δὲ συνεχίζει ὁ Γρηγόριος νά ἐγκωμιάζει τόν Kaisáριο, λέγει γι' αὐτόν, ὅτι δέν τόν ἐπηρέαζαν οἱ ποικίλες τιμές καί πρόσκαιρες δόξες, ἀλλὰ ἴσχυε τό «πρῶτον ἦν εἰς ἀξίωμα χριστιανὸν καὶ εἶναι, καὶ ὀνομάζεσθαι». Θεωροῦσε ὁ Kaisáριος ὅλες τίς τιμές καί τίς γήϊνες δόξες ὡς «παιδιὰ καὶ λῆρος», δηλ. παιχνίδι καί φλυαρία. Ὡστόσο, τόν Κωνσταντῖον διεδέχθη στὸν αὐτοκρατορικό θρόνον, ὁ μισόχριστος

Ίουλιανός ὁ Παραβάτης, ὁ ὁποῖος ἐπίεζε καί ἐξεβίαζε τόν ἄριστο ἱατρόν Καισάριον, ν' ἀπαρνηθεῖ τήν χριστιανική πίστη του, πλήν ὅμως, οὐδέν ἐπέτυχε, παρά μόνον τήν ἀποπομπή του. Ὁ Γρηγόριος τό ἀναφέρει τοῦτο μέ ἐπαινετικά λόγια: «ὥς δὲ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐν τοῖς λόγοις πλοκάς διαλύσας, καὶ πεῖραν ἅπασαν ἀφανῆ τε καὶ φανεράν, ὥσπερ τινὰ παιδιὰν παρωσάμενος, μεγάλη καὶ λαμπρὰ τῇ φωνῇ τὸ Χριστιανὸς εἶναι τε καὶ μένειν ἀνεκήρυξεν, οὐδὲ οὕτω μὲν παντελῶς ἀποπέμπεται». Μετά ὅμως τόν θάνατον τοῦ Ίουλιανοῦ ὁ Καισάριος ἐπανῆλθε στήν Κων/πολη καί μάλιστα ἀργότερα διορίστηκε γιά τήν ἐντιμότητά του «ἐπιμελητής θησαυρῶν καί ταμίας τῶν δημοσίων χρημάτων». Κατακλείει δέ, τό πρῶτο μέρος τοῦ λόγου του, ὁ ἅγιος, μέ τοῦτα τά καταπληκτικά λόγια:

«... Τὸν προπέμπομεν μέ ὕμνους, τὸν συνοδεύουν βήματα Μαρτύρων, τὰ ὅσια χέρια τῶν γονέων του τὸν τιμοῦν καὶ ἡ λαμπρὰ συμπεριφορὰ τῆς μητέρας, πού εἰς τὴν θέσιν τῆς συμφορᾶς προβάλλει τὴν εὐσέβειαν. Ἡ πίστις νικᾷ τὰ δάκρυα, οἱ ψαλμοὶ καθησυχάζουν τοὺς θρήνους καὶ ἀπολαμβάνει τὰ ἄξια βραβεῖα τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς, πού τὸ Πνεῦμα τῆς ἔδωσε μέ τὸ Βάπτισμα τὴν ἀρχικὴν μορφήν της».

*

Στό δεύτερο μέρος τοῦ Ἐπιταφίου Λόγου του, ὁ ἱερός Πατήρ, μέ ἀπαράμιλλη ρητορική τέχνη, μέ βάθος θεολογικοῦ στοχασμοῦ, ἀπευθύνεται τώρα πρὸς τόν κοιμηθέντα ἀδελφόν του Καισάριον καί λέγει ὠραιότατα:

«... Αὐτὸ εἶναι ἀπὸ ἐμένα, Καισάριε, τὸ σάβανόν σου. Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπαρχὲς τῶν λόγων μου· μέ κατηγοροῦσες συχνὰ ὅτι τοὺς ἔκρυβα καὶ ἦταν νὰ τοὺς ἀποκαλύψης εἰς τὴν περίπτωσιν τὴν ἰδικήν σου. Αὐτὸς εἶναι ὁ στολισμός σου ἀπὸ ἐμένα καὶ γνωρίζω καλὰ πὼς εἶναι ἀπὸ κάθε στολισμὸν προτιμότερος. Δὲν ἀγαποῦσες τὰ ἀπαλὰ καὶ χυτὰ μεταξωτά, πού δὲν σοῦ ἐπροξενοῦσαν χαράν, ὅπως προξενοῦν εἰς τοὺς πολλούς, ὅταν ἦσουν βουτηγμένος εἰς αὐτά, ἀλλὰ εἶχες στολίδι σου τὴν ἀρετήν. Δὲν ἀγαποῦσες τὰ διάφανα λινὰ οὔτε τὰ ἀκριβὰ ἀρώματα. Οὔτε τὰ διάφορα μικροπράγματα τὰ ἀγαπητὰ εἰς τοὺς μικροὺς ἀνθρώπους, πού σήμερα θὰ τὰ ἔκρυβε ὅλα ἡ πικρὴ αὐτὴ πλάκα...».

Καὶ σέ μία ὑπέροχη ἀποστροφή τοῦ λόγου του λέγει: «... τὸ δὲ ἐμὸν δῶρον λόγος», πού οἱ ἐπερχόμενες γενιές θὰ τόν σεβαστοῦν καὶ θὰ τόν φυλάξουν καὶ θὰ σέ ἐνθυμοῦνται. Ὁ λόγος αὐτός θὰ κρατεῖ πάντα στίς ἀκοές καὶ στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων αὐτόν πού τιμοῦμεν, δηλαδή τόν Καισάριον, καταλήγει ὁ ἱερός πατήρ. Καί πράγματι, ἰδού, ἔπειτα ἀπὸ τόσους αἰῶνες διαβάζουμε, μελετοῦμε καὶ παρουσιάζουμε τόν Ἐπιτάφιον αὐτόν Λόγον.

Λέγει, κατόπιν, ὁ Γρηγόριος ὑπέροχα λόγια γιά τὴν ἄνοδο τοῦ Καισάριου στοὺς

οὐρανούς, κοντά στό θρόνο τοῦ Θεοῦ: «...Ἐσὺ ὅμως τώρα εὐρίσκεισαι εἰς τοὺς οὐρανούς, θεῖον καὶ ἱερὸν πνεῦμα, μέσα εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ἀσυλλήπτους δι' ἡμᾶς· ἀναπαύσου καὶ παρακολούθησε τὸν χορὸν τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν δικαίων τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα. Ἡ μάλλον θὰ μετέχῃς καὶ ἐσὺ εἰς τὸν χορὸν καὶ τὴν ἰδίαν θὰ νιώθῃς χαρὰν καὶ θὰ γελᾷς μὲ ὅλα τὰ ἰδικά μας ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, μὲ ὅ,τι ἀποκαλοῦμε πλούτη, μὲ τὰ ἀσήμαντα ἀξιώματα, τὶς ψεύτικες τιμές, τὴν ἀπάτην τῶν αἰσθήσεων, τὸ γύρισμα τῆς ζωῆς αὐτῆς, τὴν σύγχυσίν μας καὶ τὴν ἄγνοϊαν, καθὼς σὲ νυχτερινὴν μάχην. Θὰ εἶσαι εἰς τὸ πλάϊ τοῦ μεγάλου Βασιλέως καταπλημμυρισμένος ἀπὸ τὸ ἐκεῖ φῶς. Αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ὀλίγον ἀντιφέγγισμα δεχθήκαμε καὶ ἐμεῖς ἀπὸ ἐκεῖ, ὅσον νὰ διακρίνωμε ἀνάμεσα ἀπὸ καθρέφτες καὶ αἰνίγματα καὶ παρακαλοῦμε, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν, νὰ συναντήσωμε τὴν ἰδίαν τὴν πηγὴν τοῦ φωτός, ἀντικρύζοντας μὲ καθαρὸν νοῦν τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν. Θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ μισθός μας διὰ τὴν φιλόπονον ἐδῶ ἐπιδίωξιν τοῦ καλοῦ, ἡ πλήρης μετοχὴ ἐκεῖ εἰς τὸ καλὸν καὶ ἡ θέα, ποὺ τὰ ἱερά μας βιβλία καὶ οἱ μύσται τοῦ θείου ὀρίζουν ὡς κατάληξιν τῆς ψυχικῆς μας πορείας».

*

Στὴ συνέχεια κάμνει λόγο γιὰ τὸ παροδικὸ καὶ πρόσκαιρο τοῦ παρόντος βίου καὶ γιὰ τὴν ματαιότητα, λέγοντας ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ὡς «ὄναρ οὐχ ἰστάμενον, φάσμα τι (=φάντασμα) μὴ κρατούμενον, πτῆσις ὀρνίου παρερχομένου, ναῦς ἐπὶ θαλάσσης ἵχνος οὐκ ἔχουσα, κόνις, ἀτμίς, ἐωθινὴ δρόσος, ἄνθος καιρῷ φυόμενον, καὶ καιρῷ λυόμενον», κλείνοντας μέ τὴν τοῦ Δαυΐδ φράση: «Ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει» (Ψ. 102, 15) καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὴν ἄλλη σπουδαία φράση: «Πάντα ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης» (Ἐκκλ. Κεφ. Α', 2).

*

Προχωρεῖ στὸν Ἐπιτάφιον Λόγον του μέ τὴν παραμυθία, τὴν παρηγορία καὶ παράκληση καὶ συγχρόνως συμβουλεύει τὸ ἀκροατήριον: «Φέρε δέξασθε παράκλησιν.... μὴ τοίνυν πενθῶμεν Καισάριον...»· «... Ἄς θρηνηοῦμε τὸν ἑαυτὸν μας διὰ ὅσα ἐχάσαμε καὶ δι' αὐτὰ ποὺ μᾶς περιμένουν, ἂν δὲν ἀκολουθήσωμε τὴν μερίδα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν σπεύσωμεν πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ οὐρανοῦ, παραδίδοντας ὁλόψυχα τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὸν Θεόν καὶ παρατρέχοντας ὅσα τρέχουν καὶ φεύγουν. Πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμε τὴν γῆν, ἐνῶ ἀκόμη ζοῦμε ἐπάνω εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμε εἰλικρινὰ τὸ Πνεῦμα, ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἄνω».

Λέγει δὲ κατόπιν ὅτι τὸ «μεῖζον φάρμακον», γιὰ τὴν παρηγορία ὅλων, εἶναι ἡ ἀξία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ προσθέτει ὅτι στὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου, ὅταν θὰ ἡχήσῃ ἡ «ἐσχάτη σάλπιγγα», τότε «Καισάριον αὐτὸν ὄψομαι, μηκέτι

ἐκδημοῦντα, μηκέτι φερόμενον, μηκέτι πενθούμενον, μηκέτι ἐλεούμενον, λαμπρόν, ἔνδοξον, ὑψηλόν· υἱός μοι κατ' ὄναρ ὥφθης πολλάκις, ὃ φίλτατε ἀδελφῶν ἐμοὶ καὶ φιλαδελφότατε».

Κατακλείει δέ τόν λόγον του, ὁ σοφός Ἱεράρχης καὶ θεῖος ποιμήν, ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἀναπέμποντας μία ὑπέροχη προσευχή: «Ὡ Δέσποτα πάντων καὶ ποιητά, καὶ διαφερόντως τοῦδε τοῦ πλάσματος! Ὡ Θεὲ τῶν σῶν ἀνθρώπων, καὶ πάτερ, καὶ κυβερνήτα! Ὡ ζωῆς καὶ θανάτου Κύριε! Ὡ ψυχῶν ἡμετέρων ταμία καὶ εὐεργέτα! Ὡ ποιῶν τὰ πάντα, καὶ μετασκευάζων τῷ τεχνίτῃ. Λόγῳ κατὰ καιρόν, καὶ ὡς αὐτὸς ἐπίστασαι τῷ βάθει τῆς σῆς σοφίας καὶ διοικήσεως, νῦν μὲν δέχοιο Καيسάριον, ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας ἀποδημίας· εἰ δὲ τὸν τελευταῖον πρῶτον συγχωροῦμεν τοῖς σοῖς λόγοις, οἷς τὸ πᾶν φέρεται· δέχοιο δὲ καὶ ἡμᾶς ὕστερον ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, οἰκονομήσας ἐν τῇ σαρκὶ ἐφ' ὅσον ἂν ᾖ συμφέρον· καὶ δέχοιό γε διὰ τὸν σὸν φόβον ἐτοιμασθέντας, καὶ οὐ ταρασσομένους, οὐδὲ ὑποχωροῦντας ἐν ἡμέρᾳ τῇ τελευταίᾳ, καὶ βία τῶν ἐντεῦθεν ἀποσπωμένων, ὃ τῶν φιλοκόσμων ψυχῶν πάθος καὶ φιλοσάρκων, ἀλλὰ προθύμως πρὸς τὴν αὐτόθεν ζωὴν τὴν μακραίωνά τε καὶ μακαρίαν, τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».

*

Πραγματικά, μέ τόν Ἐπιτάφιο αὐτό λόγο, ἡ «θεία λύρα» ἔκρουσε τίς χορδές τῆς ψυχῆς τῶν ἀκροατῶν του. Τούς παρηγόρησε. Τούς δίδαξε. Πρόκειται, θά λέγαμε, γιά μία σπουδαία μελέτη, μέ κεντρικό θέμα τό ρέον τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ἐπουράνιας ζωῆς. Ἐνα ὑπέροχο μεταθανάτιο ἐγκώμιο γιά τόν ἀδελφό του Καيسάριο, μέ σοφία, μέ σύνεση, μέ διάκριση, μέ βαθειά πίστη στόν Κύριο. Ἐνας ἀληθινός παραμυθητικός Ἐπιτάφιος Λόγος, πού μόνον ὁ «ποιμενικός αὐλός» τῆς θεολογίας ἐνός Γρηγορίου θά μπορούσε νά ἐκφωνήσῃ.

Ἀλλά τίς ἀλήθειες αὐτές, πού διεκήρυξε μέ τόν Λόγο του ὁ ἅγιος Ἱεράρχης, συχνά ἐμεῖς τίς παραγνωρίζουμε, γι' αὐτό καὶ ἐπαιρόμεθα καὶ διάγουμε τὴν ζωὴ μας, δουλεύοντας μέ ἐντελῶς γήϊνο φρόνημα. Ὡστόσο, ὀφείλουμε νά συλλογιζόμεθα τόσον τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ὅσον καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ ἀνταποδόσεως.

Ἡ «θεία λύρα» τοῦ πνεύματος, ἐν προκειμένῳ, θά μᾶς προτρέψει: «Τῶν καλῶν τὸ πρῶτον... ἐστὶν αἰὶ Θεὸν κτᾶσθαι καὶ γένεσθαι κτῆμα Θεοῦ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεώς τε καὶ ἀναβάσεως» (Ἐπιστολὴ πρὸς πρεσβύτερον Σακερδώτα (PG 37, 349).

Ἀληθεύει, συνεπῶς, ἡ μαρτυρία τοῦ Ρουφίνου τῆς Ἀκυηλίας (4ος αἰ.) πού,

μετέφρασε Γρηγόριον, στά λατινικά, ὅτι: «Τοῦ Γρηγορίου οὐδέν οὔτε τοῦ βίου ἐπαινετώτερον καὶ ἀγιώτερον οὔτε τῆς εὐγλωττίας λαμπρότερον καὶ ἐνδοξότερον οὔτε τῆς πίστεως καθαρώτερον καὶ ὀρθότερον οὔτε τῆς ἐπιστήμης πληρέστερον καὶ τελειότερον δύναται νὰ εὐρεθῇ» (PG 35, 92).